

**ОСОБЛИВОСТІ БІЗНЕС-КУЛЬТУРИ МІЖНАРОДНИХ
ГОСПОДАРСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ КРАЇН АРАБСЬКОГО СВІТУ**

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 4(35), с. 41–45

Система існуючих у світовому господарстві зовнішньоекономічних зв'язків по-різному впливала на соціально-економічний розвиток різних держав Близького Сходу через неоднакове їх залучення у світове господарство.

Сукупність складних зовнішніх і внутрішніх суперечностей зумовила роль держави і державного сектору як головної ланки суспільного механізму економічного розвитку в більшості країн Близького Сходу. На особливості бізнес-культури міжнародних господарських зв'язків країн цього регіону значно вплинули науково-технічний прогрес і міжнародні інтеграційні процеси. Протягом чотирьох десятиліть в економічному розвитку арабських країн Близького Сходу сталися кардинальні зміни.

Досягнення низкою держав регіону політичного суверенітету в 60-ті роки, а також усунення позаекономічного примусу сприяли ослабленню їх господарської залежності від Заходу, що стало одним з головних чинників прискорення темпів економічного зростання близькосхідного регіону. Водночас різко ослаб контроль іноземного капіталу над відтворювальним процесом в країнах Близького Сходу. Тим не менш, структура економіки і система її зв'язків зі світовим господарством, які дісталася їм у спадок, перебудовувалися дуже повільними темпами, що помітно вплинуло на формування пропорції відтворення. У результаті, єдиний за своєю природою процес відшкодування та накопичення капіталу за вартістю і в натуральній формі виявився розірваним між внутрішнім і зовнішнім ринками, причому на зовнішніх ринках країни, що розглядаються, зіткнулися з конкуренцією промислово розвинених держав і їх моно-

полій, що призвело до втрати частини виробленого в них національного доходу.

В економіці 1960–1970-х років практично всіх частин досліджуваного регіону відбувалося інтенсивне зростання капіталістичних виробничих відносин. Цьому переважно сприяв нафтовий чинник, у результаті активного впливу якого відбувався процес прискореної інкорпорації, інтеграції нафтовидобувних країн регіону, залучення у світогосподарські зв'язки. Зростаючі економічні та торговельні зв'язки незалежних держав Близького Сходу із західними країнами і труднощі в господарському розвитку тих режимів, які намагались вирватися з кола традиційних відносин із Заходом, привели до фактичного економічного зближення як з колишніми метрополіями, так і з США.

В зоні Арабської затоки зосереджені найбагатші нафтові родовища світу, там знаходяться потужні виробники і експортери нафти. Країни Близькосхідного регіону завжди займали і продовжують займати особливе місце у світовій торгівлі нафтою. Запаси нафти у Близькосхідному регіоні наприкінці минулого століття були оцінені на рівні більше половини загальних світових запасів, а виробництво — у п'яту частину світового випуску. До найбільших виробників та експортерів нафти належать Саудівська Аравія — 26 % світового видобутку, Іран — 10–12 % видобутку, Ірак — 7–9 % видобутку, Кувейт і ОАЕ — по 6–7 % видобутку, Катар — 2 % ви-

добутку нафти. Також характерним для цього регіону є великі надходження нафтодоларів, що істотно підвищили платоспроможність країн і можуть дозволити збільшити їх запити на імпорт технологій і споживчі товари, ісламський характер та нерозвиненість багатьох елементів місцевих громадських структур, а також здатність держав Близького Сходу регулювати експорт нафти на зовнішні ринки з метою оптимізації валютної виручки.

Розташовані тут країни – Саудівська Аравія, Кувейт, ОАЕ, Катар і Оман – володіють майже половиною світових наявних запасів нафти, яка залишається найважливішим елементом сучасної економіки, забезпечуючи близько 38 % світової потреби в енергії. У 1990 р. США отримували з району Арабського затоки 11 % імпортованої нафти, Японія – 64 %, Західна Європа – 31 %, Китай – 5,0 %. У 2000 р. США отримували з району Арабського затоки – 16 %, Японія – 32 %, Західна Європа – 33 %, Китай – 7,2 %, але в 2010 р. Китай став лідером з імпорту нафти – 30,7 % (див. табл. 1).

Припинення поставок іракської та кувейтської нафти – 4,2 млн бар. на добу – було доволі швидко компенсовано, а потім і перекрито збільшенням експорту іншими країнами – членами ОПЕК (Саудівська Аравія, ОАЕ, Іран, Венесуела). Тим не менш, аж до початку воєнних дій в Арабській затоці (17 січня 1991 р.) ціни на нафту були дещо нестійкі і трималися на досить високому рівні, що пояснювалося нестабільністю політичної ситуації і побоюваннями виходу з ладу нафтових родовищ регіону.

Під час кризи і війни в Арабській затоці, а також у післявоєнний період, рівень видо-

бутку та експорту нафти, а також цін на неї, як, втім, і в минулі роки, мали визначальне значення для економіки країн – виробників цього найціннішого виду сировини. Стосовно Кувейту, то, він відіграє винятково важливу роль в економіці регіону. Досить сказати, що наприкінці 80-х років частка видобутку і переробки нафти перевищувала 40 % валового внутрішнього продукту (ВВП) Кувейту. Емірат займає четверте місце у світі за запасами нафти, які, за даними “Oil and Gas Journal”, на 1 січня 1996 р. становили 94,0 млрд бар., або близько 10 % усіх світових наявних запасів. До вторгнення Іраку потужність нафтовидобувної промисловості країни становила 2,5 млн бар. / добу (125 млн. т на рік), видобуток знаходився на рівні 1,8 млн бар. / добу (90 млн т на рік), а виробництво нафтопродуктів – 37,2 млн т на рік.

Втрати, які понесла нафтова промисловість країни, становили, безумовно, левову частку загальних економічних втрат Кувейту від окупації та воєнних дій. За розрахунками журналу “Мідл Іст економік дайджест”, економічний збиток, як мінімум, становив 40 млрд дол., при цьому втрати основного капіталу в результаті руйнувань (прямий збиток) оцінювалися в 23 млрд дол., а побічні збитки – в 15 млрд дол. Наведена сума прямого збитку цілком кореспондується з неофіційною оцінкою, опублікованою в “Уолл стріт джорнел”. Згідно з цією оцінкою відновлення нафтової промисловості Кувейту обійшлося йому в 10–20 млрд. дол., а відшкодування втрат у інших сферах економіки – в 5–10 млрд дол. Оцінка непрямих збитків включала в себе переважно втрачені доходи від експорту нафти і не враховувала сум, що були виплачені Кувейтом країнам анти-

Таблиця 1

Країни в світовому використанні нафти (у відсотках)

	1991	2001	2005	2010	2011
США	11	16	24,9	26,8	28
Японія	64	32	6,9	6,5	6,0
Західна Європа	31	33	36	38	40
Китай	5,0	7,2	8,6	25	30,7

Країни з найбільшими запасами нафти

Країна	Запаси	% від світових запасів	Видобування	На скільки років вистачить
Саудівська Аравія	264,6	19,8	9713	75
Венесуела	172,3	12,9	2437	194
Іран	137,6	10,3	4216	89
Ірак	115,0	8,6	2482	127
Кувейт	101,5	7,6	2481	112
ОАЕ	97,8	7,3	2599	103
Росія	74,2	5,6	10032	20
Лівія	44,3	3,3	1652	73
Казахстан	39,8	3,0	1682	65
Нігерія	37,2	2,8	2061	49
Канада	33,2	2,5	3212	28
США	28,4	2,1	7196	11
Катар	26,8	2,0	1345	55
Китай	14,8	1,1	3790	11
Ангола	13,5	1,0	1784	21
Члени ОПЕК	1024,9	77,2	33076	85
Увесь світ	1333,1	100,0	79948	46

іракської коаліції (головним чином США) як компенсація їх витрат на проведення воєнних дій. За даними на червень 1991 р., Кувейт виплатив США та іншим країнам понад 20 млрд дол.

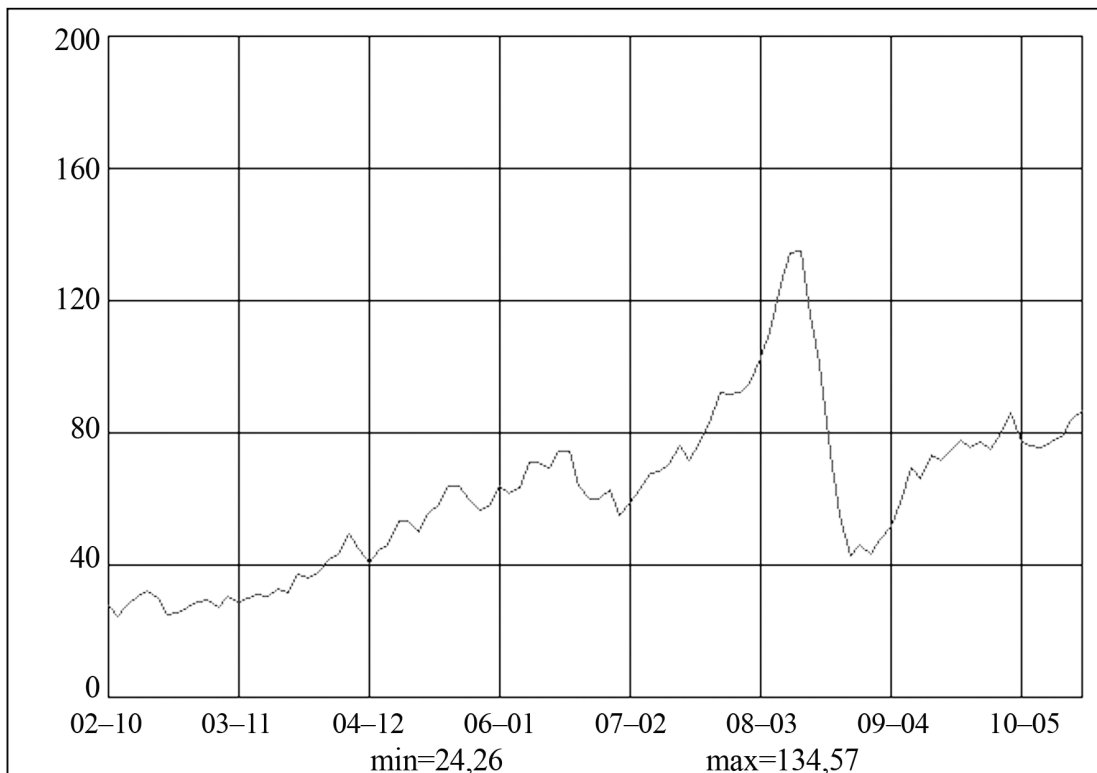
У другій половині ХХ ст. відбувалося стрімке залучення ісламських економік у світове господарство, що було зумовлено наявністю найбагатших запасів нафти в арабському регіоні. Була розпочата і значно збільшилась промислова розробка нафтових родовищ західними нафтовими монополіями в країнах близькосхідного регіону (див. табл. 2).

У ХХІ ст., за оцінками різних експертів, нафтові родовища вичерпають себе, і диспропорція між попитом на нафту та її пропозицією призведе до різкого зростання цін — настане нафтова криза. Дехто вважає, що нафтова криза вже почалася, і зростання цін у 2002–2010 рр. було її ознакою (див. рисунок).

Спостерігалось значне посилення впливу арабських держав спочатку на розподіл доходів від продажу нафти на світовому рин-

ку, а потім на динаміку її видобутку. І все це було пов'язане передусім з діяльністю ОПЕК і Ради співробітництва арабських держав Арабської затоки (ССАГАЗ), що включає шість арабських нафтовидобувних країн — Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Саудівську Аравію, Бахрейн, Оман і Катар. Поява ССАГАЗ у 1981 р. відповідала двом відомим тенденціям світового розвитку — глобалізації та регіоналізації. У рамках ССАГАЗ відбувається уніфікація економічних та фінансових інтересів, вироблення єдиних підходів з фінансових та економічних проблем. Завдяки колосальним запасам нафти і газу країни — члени Ради розвивають економіку, виділяють великі кошти в соціальну сферу. Разом з тим за такими ключовими економічними показниками, як ВВП і дохід на душу населення, країни ССАГАЗ вельми істотно відірвалися від інших арабських країн.

Створення національних державних нафтових і газових компаній у результаті викупу власності іноземних нафтових монополій,

Динаміка світових цін на нафту

зростаюча ступінь очищення й переробки сировини, діяльність ОПЕК, у якій країни затоки відіграють провідну роль, привели до значного зростання валютних доходів держав регіону від експорту. Внаслідок диверсифікації економіки країни почали виробляти й експортувати мінеральні добрива, алюміній, лаки і фарби, ряд інших готових виробів, що також збільшило їх валютні доходи. На думку експертів ОПЕК, нині для Саудівської Аравії, як і для інших членів ОПЕК, незважаючи на офіційно прийняті квоти, по суті немає ніяких обмежень на експорт “чорного золота”, оскільки вкрай високі ціни на нафту змушують ОПЕК йти на порушення власних рішень з метою стабілізації міжнародних енергетичних ринків. Державна саудоаравійська нафтова компанія “Арамко” оголосила про плани будівництва нового найбільшого нафтопереробного заводу на березі Червоного моря вартістю до 5 млрд доларів. Комплекс розрахований на переробку 400 тис. барелів на добу. Його продукція — бензин найвищого класу, призначений на експорт, і в першу чергу — в США, а також дизельне паливо — для країн Європи.

Володіючи величезними енергетичними ресурсами, монархії Арабської затоки належать до найбільш платоспроможних країн світу і є донорами та спонсорами менш розвинених арабських побратимів. Так, на Катар припадає понад 10 % світових запасів газу, Саудівська Аравія займає перше місце з експорту і друге — з видобутку нафти у світі.

Література

1. Шатских С. А. План “Дорожная карта” в оценках участников ближневосточного урегулирования // Востоковедный сборник. — Вып. 5. — М., 2003. — С. 106–112.
2. Экономическая теория национальной экономики и мирового хозяйства: Учебник / Под ред. А. Г. Грязновой и Т. В. Чепелевой. — М.: Юнити, 1998.
3. Щетинин В. Д. Международные экономические отношения: Курс лекций. Вып. 2. — М.: ДА МИД РФ, 1998.
4. Федорченко А. В. Фондовые биржи ближневосточных стран: состояние и перспективы // Ближний Восток и современность. — Вып. 9. — М., 2000. — С. 234–249.

Ближкий Схід упродовж усієї своєї довгої історії залишався одним з найважливіших політичних, економічних, релігійних та культурних центрів. Значні запаси нафти на Близькому Сході надали нове політичне й економічне значення регіону в XX–XXI ст.

Ближний Восток на протяжении всей своей долгой истории оставался одним из важнейших политических, экономических, религиозных и культурных центров. Значительные запасы нефти на Ближнем Востоке придали новое политическое и экономическое значение региону в XX–XXI ст.

The Middle East, throughout its long history has been one of the most important political, economic, religious and cultural centers. Significant oil reserves in the Middle East have given a new political and economic importance in the region XX–XXI centuries.

Надійшла 22 травня 2012 р.